

A RÁCOK SZÁLÁJA

Mikor felépítették, a hangzatos „rácok szálája” nevet kapta, később pedig, a magyarosodás hajnalán, „Zrinyi” lett. Jelleme azonban nem változott. Következtes volt multjához az elpusztulásáig, illetve megszüntetéséig megmaradt Pest egyik leghirhedtebb nevezetességének. Pedig előkelő környezetben nőtt fel. Szomszédai mindig féltékenyen őrködtek a nemes külsőre és a jóhírnévre. Ez azonban rá nem volt hatással, mert a hagyományok nagyon is mélyen vésték falába. Mégis, amíg az előkelő szomszédok nyomtalanul eltűntek és nevüket sem a pesti bűnkrónikákban, sem egyéb feljegyzésekben nem találjuk meg, addig a rácok száláját, illetve a Zrinyit az a kitüntetés érte, hogy neve és szelleme néha-néha még napjainkban is megjelenik. Igaz, hogy csak a színpadon. A „Peleskei nótárius” című népszínmű harmadik részében esik szó róla, mikor Baczur Gazsi, az örökké duhaj, de jóindulatú pesti jurátus megpillantja a Zrinyi ablakából Zajtay hírneves nótárius uramat. Gazsi barátunk siet üdvözölni a nótáriust és figyelmezteti, hogy lovát feltétlenül a Zrinyibe szállásolja, mert ott neki „nagy auctoritása” vagyon és jobb helyet ennél egész Pesten nem találni. Később pedig, mikor a nótárius színházba invitálja, erősen tiltakozik a komédia ellen és a következő szavakkal hárítja el a meghívást: „Inkább a Zrinyiben egyet félbízlek s ha valaki megharagít, olyat ütök az asztalra, hogy a poharak balétot táncolnak”. Ez az egyik emlék. A másik a „Két pisztoly” című népszínmű, melyben szintén feléled szelleme Sobri Jóska romantikus történetével kapcsolatban.

Gaál József és Szigligeti éles szemmel vizsgálták a pesti életet és valóságát, hogy költői szemlélődésükön túl, a hely botrányos valósága is hatással volt rájuk, mert mind a ketten a betyárromantika és a féktelen duhajság jellemzésére használták fel a Zrinyi vendégfogadót.

A költői emlékeken kívül a híres vendégfogadó-

ról és kávéházzal a Pestet ismertető utikönyvek és kalauzok is megemlékeznek. Először Dorfinger említi az 1827-ben megjelent munkájában. Röviden, „Zum Zrinyi auf der Landstrasse No. 661.” említi meg a belvárosi vendégfogadók között. Utána Patiz tesz róla említést 1833-ban, majd egy 1850-ben készült hivatalos összeírásban is szerepel, mint elsőszá-
tályú beszálló-vendégfogadó.

A rác-szála, majd később Zrinyi, a volt Hatvani uca és Országút (Kossuth Lajos uca és Múzeum körút) sarkán, a mai Astor-szálloda helyén állott.

Telkének helyrajzi történetét, sajnos, nem követhetjük Buda és Pest visszafoglalásának évétől, mert jölehet az első nyomok a Belvárosban élvtik ugyan, tulajdonképpen az épület a Hatvani-kapun kívül fekiútt és közvetlenül a város falához csatlakozott. A Hatvani-kapu pedig az utolsó volt, melyet Pest városka kapui közül lebontottak.

Az utolsó városkapu lebontásával eltűnt minden akadály Pest fejlődésének útjából, de szegényebb lett ismét egy emlékkal. A Hatvani-kapu lebontásának költségeit Bekella Miklós kereskedő vállalta és végeztette is el, kinek neve a Zrinyi vendégfogadó történetével is összefügg.

Az első telekkönyvi adat az 1811 október 17-én kelt örökfelvallási jegyzőkönyv, melyben Manoli Constantin leánya, Katalin, férjezett Bekella Miklósné felvallotta, hogy a belvárosi 306 számmal jelölt házát, továbbá egy, a Hatvani-kapun kívül fekvő, de azért mégis a Belvárosba tartozó, 610 számmal jelölt sarokházát, melyet közönségesen „Rácok szálájának” neveznek, végül a városligeti telkeit és szőlőit atyai örökségképpen a saját és férje nevére íratta. Ez tehát az első adat, mely a rácok szálájának pontos helyét megjelöli. Arról pedig, hogy a szála és vendégfogadó már 1811 előtt is létezett, egy kimutató tanuskodik, melyet a farsangi báli pénzek elszámolására készítettek. Ez a kimutató 1800-ban készült és adatai szerint a rövid farsangi időszakban 1061 darab húszkrajéáros jegyet adtak el, mely körülmény a szála nagyfokú népszerűségét is bizo-

nyítja, de megállapítható belőle az is, hogy a rácok szálája és fogadója még a XVIII. század utolsó negyedében épült fel és első tulajdonosa Manoli Constantin kereskedő volt.

Manoli Constantin élelmes kereskedő létere nem arra törekedett, hogy a városkapun kívül épült vendégfogadót kifogástalan berendezéssel szerelje fel és a belvárosi nevesebb fogadókkal sem akart versenyezni, hanem inkább a nagyobb hasznot szorgalmazta. Görögországi útjáról megtérve, mindig hozott egy-két balkáni kereskedőt magával, akik azután ismertté tették a fogadót a többi kereskedők előtt is. A Budán és Pesten megtelepedett görögök és rácok pedig itt kötötték meg ületeiket az átutazókkal és mi sem természetesebb, mint az, hogy a vendégfogadót és a hozzátartozó tánchelyiségeket „rácok szálája” néven ismerte a pesti polgár.

A „Zrinyi” névre történt magyarosítás már Bekella Miklós nevéhez fűződik és valószínűleg közvetlenül az 1811. évi tulajdonbavétel után következett be. A Bekella-család 1853 október 3-ig volt az ingatlan birtokosa, amikor eladták azt Fabricius Józsefné született Schaffer Alojziának. Az új tulajdonos 66.000 forintot fizetett az ingatlanért és még ebben az esztendőben lebontatta a régi dűledező épületet.

A még 1850-ben elsőszá-
tályúnak minősített beszálló-vendégfogadó tehát alig három esztendő elmulásával megszűnt. Fabriciusné lakóházát építtetett helyére. A Zrinyi-kávéház azonban újjászületett. A kapubejárattól jobbra és balra két nagyobb helyiség szolgált kávéházi célokra, melyek mindegyikéhez egy-egy kisebb szoba is csatlakozott. Ezekben az elzárt udvari szobákban játszódtak le azok a botrányok, melyek azután a rosszhírnű és fiatal utódját rövid tizenkét esztendő elteltével halálra kárhoztatták.

1865-ben a városkapitány jelentése és a tanács, valamint Fabricius József kérelmére a helytartó tanács megvonta a kávéház bérlőjétől az iparjogot és az üzletet bezáratta. Ez a helytartótanácsi rendelet végleg megszüntette a duhajkodók és hamiskártyások pesti paradicsomát.

A vendégfogadót tehát a régi épület lebontása, a kávéházat pedig hatósági intézkedés szüntette meg.

Ez utóbbira következő előzmények és események szolgáltattak okot.

Amíg a pesti külvárosok nem kapcsolódtak szorosan a Belváros életéhez, senki nem törődött a rá-cok szálájában lejátszódott eseményekkel. Nem is volt tanácsos, mert annak vendégei hirtelenkező és elszánt emberek voltak. A városi poroszlók is meszsze elkerülték a hirhedt fogadót s így élete ilyen szempontból zavartalan volt. Mikor azonban megindult a külvárosok fejlődése és a polgárok nyugalomra, békességre vágytak, a hatóságnak is gondolni kellett a gyanus fogadók és helyiségek fokozottab ellenőrzésére. Ez azonban csak némileg sikerült, mert ha a személyekben történt is változás, a szellem a régi maradt. A szedett-vedett népséget felváltotta a fokosokkal oktalanul hatalmaskodó ifjúság.

A negyvennyolcas események után beállott változás kihatott a Zrinyi-kávéház életére is. Ez is megdermedt, mint minden élet és csak nagvsokára ébredt öntudatra. Később, a Bach-korszak szigorának enyhülésével ismét a mulatozók kedvelt tanvája lett és esténként vidáman harsogott falai között a tiltott magyar nóta. Lassan a nótával visszatértek a kártyások is és folyt a ferbli, meg a kor legkedveltebb hazárdjátéka: a *nasi-vasi*. A rendőrség rajtaütései soha nem jártak eredménnyel, mert a pincérek ügyeltek minden egvenruhára és jóelőre figyelmeztették az udvari szobában játszókat a veszélyre. A szerencsétlen kifosztottak egyre-másra felpanaszolták a Zrinyi kávéház hamiskártyásait, a kávést, de hiába. A városi poroszló-század, — ahogy akkor a rendőrséget nevezték, — embereinek kevés gyakorlatuk volt az ilyen ügyek eredményes megoldásában. A hatvanas évek rendőrsége nagyon siralmas viszonyok között tengődött.

Mikor már tűrhetetlen volt az állapot, melyet maga a háztulajdonos hozott a kapitányi hivatal tudomására, Bizetv Frieves főkapitány megbízta legügyesebb emberét, Sztunkovits kapitányi irnokot a nyomozással és a rajtaütés foganatosításával.

A kapitányi irnok 1865 január 12-én éjjel hajtott végre a rajtaütést, — megjegyezzük azonban, hogy ezt megelőzőleg már számtalan esetben elítéltek kihágásokért és záróratúllépésért a kávést. Sztun-

kovits, Horváth és Dogé poroszlókkal éjjel féltizenkettőkor útrakelt. Rövid megfigyelés után az irnok egyedül nyitott be a helyiségbe és egyenesen az udvari szoba felé sietett. A pénztár előtt kellett elmennie, melyben a kávé felesége ült. Az asszony mikor megpillantotta a váratlanul megjelenő kapitányi irnokot, erős püsszegéssel és a pénztárban elhelyezett csengővel jelezte a bajt, mire a betanított pincér az irnok elé ugrott és igyekezett őt visszatartani. Sztunkovits azonban nem tágitott. A pincér erre két ugrással az ajtónál termett, „hopp” kiáltással beugrott a szobába és az egyik gázlámpát eloltotta. Sztunkovits természetesen mindenütt a nyomában volt és mire a második lámpát is elolthatták, az egyik bankot lefoglalta. A rajtaütés mégsem sikerült, mert a poroszlók, kiknek tizenöt lépésre kellett volna követni az irnokot, késtek. Bent a szobában nagy riadalom támadt, a sötétségben falhoz szorították Sztunkovitsot, a pénzt kiesavarták a kezéből, sőt alaposan meg is verték és talán meg is szurkálták volna, ha a két poroszló még egy-két percet késik. Ezeknek megjelenése mentette meg az irnokot. A mintegy hatvan főnyi kártyázó sereg a poroszlók megjelenésére szétugrott. Egyet sem fogtak el közülök.

Megindult a vizsgálat. Beidéztek a kávést, aki természetesen mindent tagadott, sőt a pincért sem volt hajlandó kiadni. Tiltakozott a vád ellen és arra hivatkozott, hogy a város minden kávéházában rendszeresen folvik a hazardjáték. Tiltakozása azonban nem járt eredménnyel, mert a tanács a jogának elvonására ítélte és az ítéletet a helytartótanács is megerősítette.

Ilven előzmények után foganatosították 1865 áprilisában a helytartótanács jóváhagyását és a Baczburgszik híres pesti Zrinyije eltűnt a városi élet ezerszínű forgatagából. A megbüntetett kávést után következő utódok már nagyvonalú óvatosak voltak. A zenét és a kártyát nem engedték meg, aminek után az lett a következménye, hogy a Zrinyi-kávéház lassú haldoklás után, a 80-as évek végén örökre becsukta kapuit.

Romhányi István.